

Андреева І. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізького національного університету
<https://orcid.org/0000-0002-3436-1037>

Шимянова М. В.,
доктор філософії з філології,
викладач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізького національного університету
<https://orcid.org/0000-0003-0685-6486>

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ СОНЦЕ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

Анотація. Статтю присвячено лінгвокультурологічному аналізу репрезентації концепту СОНЦЕ в англійськомовному просторі. Метою дослідження є ідентифікація значень, яких набуває цей фундаментальний природний об'єкт у свідомості носіїв англійської мови. У мовно-концептуальній картині світу Сонце є не стільки астрономічним об'єктом, як переконливим джерелом численних асоціативних моделей, які відображають широкий спектр людського досвіду та взаємодії зі світом природи й суспільства.

Результати дослідження підтвердили тезу про те, що асоціації, пов'язані з Сонцем, значно виходять за межі його буквального, фізичного значення, набуваючи глибоких метафоричних і символічних характеристик, які пронизують мову, культуру й колективну свідомість англійськомовного суспільства. Ці значення є результатом багатовікового спостереження, інтерпретації та культурної адаптації природних явищ.

Подальший детальний аналіз дозволив ідентифікувати й класифікувати основні категорії цих асоціативних моделей. Модель «Сонце як джерело орієнтації у часі та просторі» підкреслює фундаментальну роль Сонця у формуванні первинних уявлень про часові цикли (день/ніч, світанок/захід, пори року) та просторове позиціонування (схід, захід). Його рух небом слугує природним годинником і компасом. Модель «Сонце як джерело впливу на стан людини й довкілля» актуалізує асоціації Сонця з теплом, світлом, енергією, життєвою силою, здоров'ям і зростанням. Модель «Сонце як символ життя, успіху та влади» ідентифікує Сонце як уособлення народження, процвітання, благополуччя, а також лідерства, домінування, досягнень і слави. Воно асоціюється з яскравістю, впливовістю та центральним положенням. Модель «Сонце як символ буття» акцентує на філософських асоціаціях Сонця з неперервністю існування, вічністю, циклічністю природи, оновленням та універсальними законами життя, а тому символізує незмінність фундаментальних процесів у мінливому світі. Концепт СОНЦЕ в англійськомовній культурі є складною системою взаємопов'язаних значень, які відображають як прагматичні, так і глибоко символічні аспекти людського досвіду.

Ключові слова: концепт, картина світу, асоціативний зв'язок, метафоричний перенос, лінгвокультурний простір, метафоричні моделі.

Постановка проблеми. Концепт СОНЦЕ відіграє ключову роль у формуванні міфологічних, релігійних, наукових і повсякденних уявлень про світ. Як центральне небесне світило, джерело світла, тепла й життя на Землі, Сонце неминуче стає об'єктом концептуалізації в будь-якій культурі. Попри універсальність його фізичного існування, лінгвокультурна інтерпретація та асоціативні моделі, які формуються навколо концепту СОНЦЕ, можуть значно варіюватися, відображаючи унікальні історичні, соціальні й культурні особливості певного мовного колективу. Досліджуваний концепт є промовистим і частоживаним джерелом метафоризації, у якому втілено широкий спектр уявлень про світ – від фізичного стану й природних явищ до соціальних взаємодій, емоцій і філософських роздумів про життя, смерть, успіх і занепад. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених окремим аспектам когнітивної лінгвістики й лінгвокультурології, асоціативні моделі, які утворюються навколо концепту СОНЦЕ в англійськомовному лінгвокультурному просторі, залишаються недостатньо вивченими. Наявні роботи удокладнюють окремі семантичні поля або виконані в межах порівняльного аналізу концепту в різних мовах, і не зосереджені на цілісній картині функціонування концепту СОНЦЕ в системі англійської мови й культури. Саме тому виникає необхідність системного дослідження фактів, як концепт СОНЦЕ маніфестовано в англійській мові. Такий аналіз дозволить глибше зрозуміти механізми концептуалізації дійсності в англійськомовній свідомості й виявити унікальні риси лінгвокультурної картини світу носіїв англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепт СОНЦЕ здавна привертав увагу мовознавців: зокрема визначено структуру концепту СОНЦЕ, вплив міфопоетичних уявлень на сучасну вербальну репрезентацію концепту [1], деталізовано семантичне наповнення архетипного концепту СОНЦЕ [2], проаналізовано символічні ознаки й значення концепту СОНЦЕ у формуванні поетичної картини світу [3], виявлено спільні й відмінні риси у прихованій міфологічній семантиці лексичних і фразеологічних одиниць, пов'язаних із концептом СОНЦЕ [4].

Актуальність запропонованого дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу метафоричних асоціа-

тивних моделей концепту СОНЦЕ в англійськомовному лінгвокультурному просторі, що дозволяє виявити когнітивні механізми формування значень і глибше зрозуміти специфіку англійськомовної картини світу.

Метою статті є аналіз метафоричних асоціативних моделей концепту СОНЦЕ в англійськомовному лінгвокультурному просторі.

Виклад основного матеріалу. Концепти – це базові одиниці ментального лексикону, які узагальнюють досвід мовців про світ і «скеровують людське мислення» [5, р. 3], допомагаючи інтерпретувати інформацію та приймати рішення. Концепти впливають на нашу повсякденну діяльність і структурують відчуття, поведінку, ставлення до інших людей. У такий спосіб наша концептуальна система відіграє центральну роль у визначенні реалій повсякденного життя, а світ сприймається через призму концептів. Мовні рівні, особливо фразеологія, є ключем до розуміння концептів, оскільки «специфіка фразеологічного мапування світу полягає в тому, що фразеологізми виникають у результаті оперування вже наявними концептами та трансформації існуючих фреймових структур для створення нових концептів» [6, с. 8]. Мовні звороти відображають і водночас формують наші уявлення. Саме так «фрагменти когнітивно-прагматичного досвіду набувають специфічного втілення» [7, с. 97] у мисленні й мові, збагачуючи наше розуміння світу.

В англійськомовній картині світу концепт СОНЦЕ є джерелом численних асоціативних моделей, які відображають різні аспекти людського досвіду. Ці асоціації часто виходять за межі буквального значення Сонця як небесного тіла, набуваючи метафоричних і символічних значень. Деталізуємо ці моделі.

Сонце як джерело орієнтації в часі й просторі. В англійськомовній картині світу Сонце функціонує як ключова модель орієнтації в часі й просторі. Історично рух Сонця небом був основним природним способом визначення напрямку; за рухом Сонця визначали час і, відповідно, природний напрямок руху об'єктів, які оберталися. Ця фундаментальна роль Сонця як хронометра збереглася й донині, хоча й у трансформованому значенні, інтегрувавшись у тканину мови й мислення. Саме тому концепт СОНЦЕ зазнає значної метафоризації, а нові значення вербалізуються за допомогою різних фразеологічних одиниць: «*I train sun up to sun down [all day]*» [8, unpaged]; «*Do not let your anger last until the sun goes down*» [9, unpaged]; «*Mom goes to bed with the sun [at a particularly early hour], so we can definitely sneak out and go to the party*» [10, unpaged]. Мова, відображаючи людський досвід, використовує образ Сонця для позначення не лише часових проміжків, а й напряму руху в просторі: *against the sun* «counterclockwise» [11, unpaged]; «*The direction sunwise (or deosil) means to move ... in the direction that the sun moves ... you can also consider going to the right (clockwise) as sunwise and the left (counterclockwise) as widdershins*» [12, unpaged]; «*We headed for the setting sun [travelled west] but only made it as far as Indiana before we were apprehended*» [10, unpaged]. Сонце стає не просто орієнтиром шляху, а покажчиком на бажане місце розташування, асоціюючись з комфортом, відпочинком та кращими умовами життя: *follow the sun* «to holiday in a sunnier climate» [13, unpaged]. Сонце як небесне тіло з чітко визначеним рухом, стало надійним джерелом для утворення метафоричних мовних моделей, які дозволяють орієнтуватися в часі й просторі.

Сонце як джерело впливу на стан людини й довкілля. Сонце як джерело ультрафіолетового випромінювання впливає на шкіру людини або зір. В англійськомовній картині світу воно концептуалізується як об'єкт, який можна «спіймати» або «зібрати» його тепло й світло, що призводить до фізичних змін у тілі людини: «*Phoenix weather can still be pleasantly warm over the holidays – maybe even warm enough to catch some sun by the pool*», «*She couldn't see because the sun was in her eyes*» [14, unpaged]; «*The poor thing must had a touch of the sun because she fainted at the playground*» [10, unpaged].

Крім впливу на людину, Сонце визначає освітленість і температурний режим приміщень і відкритих просторів, а тому асоціюється з комфортом, світлом і теплом, що робить простір приємним: *sunspot* «a sunny holiday resort» [11, unpaged]; «*During the summer months, the Grafton Street side is generally bright and sunny whereas, on the opposite side, it's generally dark and shady. If you have a south-facing garden, it will catch the sun like the Grafton Street side whereas, if you have a north-facing garden, it will be dark like the other side of the green*» [15, unpaged].

Сонце як символ життя, успіху та влади. Сонце є усталеним символом, який метафорично втілює ідеї успіху, процвітання, впливу й досягнення бажаного соціального рівня. Його незрівнянна яскравість, центральне положення та життєдайна сила природно асоціюються з високим статусом і позитивними результатами: «*If you find a place in the sun, you reach a position which provides you with wealth and happiness, or whatever you have been hoping to obtain in life*» [16, р. 13]; «*After 35 years in this one-horse town, all I want is my day in the sun, a time when the whole world knows and loves me!*», «*I have no interest in being in the sun, thanks. I see what fame does to celebrities*» [10, unpaged]. Сонце стає символом досягнень, повноти життя, надії на визнання, матеріальне благополуччя: «*I hope one day I will find a place in the sun with the triumph of my books*» [16, р. 13]; «*I know you're sad about losing the big game today, Tommy, but you'll feel better in a few days. Remember the sun'll come out tomorrow!*», «*She was surrounded during the height of her fame by people who were eager to hang on her coattails. But false friends and shadows stay only while the sun shines, and when she lost everything, all those hangers-on deserted her*» [10, unpaged].

Подібно до того, як сонце опускається за горизонт, знаменуючи кінець дня, так і «захід сонця» людини означає завершення або значний спад її соціального, політичного чи фінансового успіху: «*The intangibility of investment-based wealth means many people's suns have set now that the market has crashed*», «*We all know the sun is setting. Our star players are getting older, so our time to win with this group is fading fast*» [10, unpaged]. Захід сонця може означати смерть людини. Як день завершується з настанням ночі, так і життя закінчується смертю: «*Even before the doctor opened her mouth, her grim facial expression told us that Bridget's sun had set [she had died]*» [10, unpaged]. Тим часом ранкове сонце символізує період розквіту: «*The morning sun never lasts a day*», тут *morning sun* має значення «positive or favorable circumstances» [17, unpaged].

Сонце уособлює найвищий рівень влади, впливу або небезпеки «*The attorney was determined to put an end to the corruption in the state, but she flew too close to the sun when she opened an investigation into the governor's affairs*» [10, unpaged]. В англійськомовній картині світу уявлення про Сонце вихо-

дять за межі простого природного явища, перетворюючись на культурний символ, який втілює людські амбіції, прагнення до самореалізації та уявлення про щасливе й успішне життя.

Сонце як символ буття. Сонце є не просто джерелом світла, а символом вічності, сталості й циклічності життя, адже існує мільярди років і щодня сходить та заходить, спостерігаючи за всім, що відбувається на Землі: «*What has been will be again, what has been done will be done again; there is nothing new under the sun*» [18, unpaged]. Саме тому Сонце є універсальним символом реальності, однією з найфундаментальніших констант повсякденного досвіду мовців і завжди слугує базовим орієнтиром для сприйняття реальності – як тієї, у якій ми живемо, так і тієї, яку ми уявляємо: «A: *'I think they should just do away with taxes altogether!'* B: *'Oh really? And what color is the sun in your world? Because here, taxes pay for hospitals, roads, schools – literally everything on which our society is built'*» [10, unpaged].

Концепт СОНЦЕ метафорично уособлює людину, яка є сенсом буття для іншої. Сонце є центром нашої планетарної системи: усі планети обертаються навколо нього, отримуючи світло й тепло, необхідні для життя. Аналогічно одна людина стає «сонцем» для іншої, її життя починає обертатися навколо цієї центральної фігури й ця асоціативна модель втілює ідею беззастережного обожнювання, абсолютної значимості й глибокої емоційної залежності, коли чиєсь існування повністю зосереджене навколо іншої людини: «*I know you think the sun rises and sets on your son, but you've got to face the truth about what he did*», «*It's so sweet the way he looks at his wife. You can tell that he thinks the sun rises and sets on her*» [10, unpaged].

Висновки. Проведене дослідження репрезентації концепту СОНЦЕ в англійськомовному лінгвокультурному просторі засвідчує багатогранність і глибину аналізованого концепту. Сонце в англійськомовній картині світу є значно більшим, ніж астрономічне тіло: воно слугує центральним елементом, навколо якого формуються численні асоціативні моделі, що пронизують усі рівні мови й культури. Ці асоціації створені упродовж століть спостережень і культурної адаптації, сягають далеко за межі буквального значення, набуваючи переконливих метафоричних і символічних характеристик.

Аналіз виділених моделей виявив ключові виміри, за якими концепт СОНЦЕ інтегрований у свідомість носіїв англійської мови. Модель «Сонце як джерело орієнтації у часі й просторі» підкреслює його фундаментальну роль у формуванні базових уявлень про лінійність часу й просторове розташування, що є невід'ємною частиною повсякденного життя й мислення. Модель «Сонце як джерело впливу на стан людини й довкілля» ілюструє глибокий зв'язок між природним явищем і фізичним/емоційним станом людини.

Особливо значимими є символічні виміри. Модель «Сонце як символ життя, успіху та влади» акцентує на тому, як світло, тепло й енергія Сонця асоціюються з позитивними аспектами людського існування – від народження і процвітання до лідерства й досягнень. Модель «Сонце як символ буття» розкриває філософську глибину концепту, пов'язуючи його з неперервністю існування, вічністю й циклічністю природи, що є фундаментальним для розуміння місця людини у світі.

Отже, концепт СОНЦЕ в англійськомовній культурі є не статичною одиницею, а динамічною, складною системою взаємопов'язаних значень, які відображають як прагматичні аспекти взаємодії людини з довкіллям, так і глибоко символічні, навіть архетипічні виміри людського досвіду.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в аналізі еволюції репрезентації концепту СОНЦЕ в англійській мові й культурі упродовж різних історичних періодів, а їх метою буде виявлення змін у метафоричних і символічних значеннях концепту під впливом наукових відкриттів, релігійних вірувань і соціальних трансформацій.

Література:

1. Саєвич І. Концепт «сонце» в українському лінгвокультурному просторі. *Studia Methodologica*. 2011. Вип. 31. С. 58–61.
2. Слюніна О. Архетипний концепт СОНЦЕ: лінгвокультурний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2014. Т. 1, № 10. С. 78–80.
3. Шуляк С. Концепт сонце у поетичних ідіолектах Є. Гуцала та В. Симоненка. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія «Філологічні науки»*. 2010. Вип. 89 (1). С. 370–374.
4. Iliadi A., Derik I. Mythological perspective of the linguistic worldview (the moon and the sun in phraseology). *Naukovy Visnyk of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky: Linguistic Sciences*. 2023. Vol. 37. P. 5–17.
5. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. New York : University of Chicago Press, 2003. 277 p.
6. Андреева І. О. Лінгвокогнітивні параметри концептуалізації ПРОСТОРИ засобами англійської фразеології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2007. 22 с.
7. Козлова Т.О., Седакова М.В. Концепт LOVE в англійськомовному танцювально-спортивному дискурсі. *Львівський філологічний часопис*. 2019. № 6. С. 96–100.
8. Smith J. *500 Really Useful English Phrases: From Intermediate to Advanced*. N.p. : Isaac Hays, 2018. 150 p.
9. BibleGateway. Ephesians, 4:26 URL: <https://www.biblegateway.com/verse/en/Ephesians%204%3A26> (date of access 22.07.2025).
10. Farlex Dictionary of Idioms. URL: <https://www.thefreedictionary.com/> (date of access: 14.05.2025).
11. Collins Online Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/> (date of access 15.07.2025).
12. Cynova M. *Kitchen Table Magic: Pull Up a Chair, Light a Candle & Let's Talk Magic*. USA : Llewellyn Worldwide, Limited, 2020. 232 p.
13. YourDictionary. URL: <https://www.yourdictionary.com/> (date of access 22.07.2025).
14. Merriam-Webster.com. URL: <https://www.merriam-webster.com> (date of access 15.07.2025).
15. McGuire J. *Sorted! Great Britain* : Penguin Books Limited, 2012. 240 p.
16. Smith D.B. *English Idioms and Phrases Dictionary*. N.p. : Daniel B. Smith, 2023. 378 p.
17. LanGeekDictionary. URL: <https://dictionary.langeek.co/en/word/216064?entry=morning%20sun%20never%20lasts%20a%20day> (date of access: 23.07.2025).
18. BibleGateway. Ecclesiastes, 1:9. URL: <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Ecclesiastes%201%3A9&version=NIV> (date of access: 23.07.2025).

Andryeyeva I., Shymianova M. Representation of the Concept SUN in the English-Speaking Linguocultural Space

Summary. The article is devoted to a linguocultural analysis of the representation of the concept SUN in the English-speaking space.

The aim of the study is to identify the meanings that this fundamental natural object acquires in the consciousness of English speakers. In the linguistic and conceptual worldview, the Sun is perceived not so much as an astronomical object, but

rather as a powerful source of numerous associative models that reflect a wide range of human experience and interaction with the natural and social world.

The findings of the study confirm the idea that associations related to the Sun go far beyond its literal, physical meaning, acquiring profound metaphorical and symbolic characteristics that permeate the language, culture, and collective consciousness of English-speaking communities. These meanings are the result of centuries of observation, interpretation, and cultural adaptation of natural phenomena.

The more detailed analysis made it possible to identify and classify the main categories of these associative models. The «Sun as a source of orientation in time and space» model emphasizes the fundamental role of the Sun in shaping basic notions of time cycles (day/night, sunrise/sunset, seasons) and spatial positioning (east, west). Its movement across the sky functions as a natural clock and compass.

The «Sun as a source of influence on the human condition and the environment» model actualizes associations of the Sun with warmth, light, energy, vitality, health, and growth. The «Sun as a symbol of life, success, and power» model identifies the Sun

as an embodiment of birth, prosperity, well-being, as well as leadership, dominance, achievement, and fame. It is associated with brightness, influence, and a central position. The «Sun as a symbol of being» model focuses on philosophical associations of the Sun with continuity of existence, eternity, the cyclic nature of the universe, renewal, and the universal laws of life – thus symbolizing the constancy of fundamental processes in a changing world. The concept SUN in English-speaking culture represents a complex system of interconnected meanings that reflect both pragmatic and deeply symbolic aspects of human experience.

Key words: concept, worldview, associative link, metaphorical transfer, linguocultural space, metaphorical models.

Дата першого надходження рукопису
до видання: 11.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису
після рецензування:
12.09.2025

Дата публікації: 21.10.2025